

проф. О. О. Дудорова. – К. : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. – 236.

3. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів: [підручник]. – 2-ге вид., переробл. / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко / за заг. ред. проф. Є. М. Моїсєєва та О. М. Джужи; наук. ред. к.ю.н., доцент І. А. Вартилицька. – К. : КНТ, 2007.

4. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. Монографія. – К. : Атіка, 2003. – 224.

Соловійов Е. П., кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ

Людина, яка потерпіла від посягання на своє життя, здоров'я, честь і гідність, а також на належне їй майно, потребує правового й соціального захисту, матеріальної та моральної підтримки. Конституцією України передбачено обов'язок держави щодо захисту людини, утвердження і забезпечення її прав та свобод.

У чинному законодавстві України основна увага приділяється захисту прав та інтересів не потерпілого, а підозрюваного, обвинуваченого, а також підсудного, якому може бути призначене покарання за вчинений злочин.

Аналіз кримінального законодавства та правозастосовної практики України з точки зору їх відповідності цим стандартам свідчить про необхідність посилення захисту прав та інтересів потерпілих від злочинів.

За статистичними даними, кількість осіб, потерпілих від злочинів, і розміри заподіяної їм фізичної, майнової та моральної шкоди з кожним роком збільшуються. Тому, головним завданням держави у випадках вчинення злочинів є поновлення законних прав та інтересів громадян. Але значна кількість злочинів не розкривається правоохоронними органами. Аналізуючи наведені дані про нерозкриті злочини, можна дійти висновку, що багато громадян мають підстави бути не задоволеними відсутністю гарантій з боку держави щодо захисту їхніх прав [1].

Фактично реалізація передбачених законом прав потерпілих у ході досудового слідства полягає тільки в даванні показань, ознайомленні з матеріалами справи після закінчення досудового слідства, заявленні цивільного позову. Найбільш гострою та соціально значущою залишається проблема відшкодування потерпілим майнової, моральної та фізичної шкоди, якої вони зазнали внаслідок вчинення злочину. Потерпілі розраховують на ефективні дії держави щодо забезпечення їхніх прав.

З урахуванням того, що потерпілі, як правило, не обізнані з положеннями закону і при цьому досить рідко запрошують захисників для участі в судовому процесі, їхні права та законні інтереси, особливо в частині відшкодування заподіяної злочином шкоди, у багатьох випадках залишаються зовсім незахищеними. Так, наприклад, на слідчого покладено обов'язок забезпечувати відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому злочинцем, у той же час, законом не встановлено строків виконання необхідних процесуальних дій. Тому, у переважній більшості справ, слідчі обмежуються формальним винесенням постанови про накладення арешту на майно підозрюваного, обвинуваченого та приєднанням до справи протоколу про відсутність майна у таких осіб, і належних заходів щодо забезпечення цивільного позову потерпілого не вживають. Слідчі також дуже рідко пропонують обвинуваченим добровільно відшкодувати завданий потерпілому збиток або усунути заподіяну йому шкоду, що є обставиною, яка пом'якшує покарання [2].

І все ж основна причина неналежного забезпечення права потерпілого на відшкодування заподіяної йому шкоди полягає не стільки в непрофесійному ставленні до цього учасника процесу працівників органів досудового слідства, скільки у відсутності чіткого законодавчого механізму реалізації зазначеного права, а також наукових методик визначення грошових еквівалентів такої шкоди.

Крім того, слід звернути увагу на практику необґрунтованого зупинення досудового слідства на тривалий час із надуманих мотивів, зокрема через хворобу обвинуваченого або через відсутність даних про його місцезнаходження, в той час як це не відповідає дійсності. У цілому органи досудового слідства більше уваги приділяють

додержанню прав підозрюваних та обвинувачених, ніж забезпеченню прав і законних інтересів потерпілих. Це пояснюється передусім тим, що недодержання прав підозрюваного та обвинуваченого, зокрема права на захист, є істотним порушенням вимог закону, яке тягне скасування вироку. У той же час незабезпечення прав потерпілого лише в окремих випадках розцінюється судом як істотне порушення, яке перешкоджає постановленню законного й обґрунтованого вироку. Тому Пленум Верховного Суду України у п. 4 постанови від 2 липня 2004 р. № 13 роз'яснив, що в тому разі, коли органи дізнання чи досудового слідства істотно обмежили законні права потерпілого (наприклад, обирати представника, порушувати клопотання, заявляти відводи, подавати докази, ознайомлюватися з усіма матеріалами справи тощо) і поновити ці права на стадії судового розгляду справи неможливо, суддя чи суд має повернути справу на додаткове розслідування [1].

Окремо слід згадати і про правові гарантії безпеки потерпілих визначені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [3]. На практиці заходи безпеки щодо потерпілих застосовувалися лише в окремих випадках, а саме в разі вчинення щодо них особливо тяжких насильницьких злочинів. Інколи байдужість до долі моральних страждань потерпілого призводила до тяжких наслідків. І це при тому, що потерпілий або його представник за наявності реальної загрози їхньому життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки.

Тому зазначимо, що головним завданням кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь, тому суди повинні гостро реагувати на виявлені під час судового розгляду факти незабезпечення або несвоєчасного забезпечення відповідними органами реального відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому злочинцем, і самі використовувати повноваження з метою такого відшкодування. Вивчення справ показало, що, як і раніше, переважна частина потерпілих займає у кримінальному процесі пасивну позицію, сподіваючись на те, що їхні права та законні інтереси захистять органи, які провадять розслідування, та суд [4]. А це значною мірою залежить від рівня професіоналізму й відповідальності за виконання службових обов'язків працівників органів досудового слідства, прокурорів, суддів, а також адвокатів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Пленуму Верховного Суду від 2 липня 2004 р. № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» (Вісник Верховного Суду України – 2004 – № 8)
2. Постанови Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах (1972–2003) : Офіційне видання / За заг. ред. В.Т. Маляренка. – К., 2004. – С. 50–57.
3. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 11, ст.51) //Із змінами, внесеними згідно із Законами N 901-VIII від 23.12.2015, (ВВР), 2016, N 4, ст.44
4. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (Текст взято з сайту Вищого спеціалізованого суду <http://www.sc.gov.ua/07.02.2014>)

Усамий Г. О., доцент кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент

НЕОБХІДНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ДІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ПРИМИРЕННЯ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Згідно з останніми статистичними даними Верховного Суду України [1, с. 67] у 2014 році кількість засуджених за ст. 119 КК України «Вбивство через необережність» становила 188 осіб, у 2015 році вона зменшилась до 138 осіб. Тобто, лише за рік динаміка засудження осіб за окремо взятий злочин проти життя знизилась на 26,8 %. Проте, помітне покращення статистичних даних у даному конкретному випадку ще зовсім не означає реального поліпшення сучасної криміногенної ситуації. Адже, по-перше -мова йдеться лише про виявлені факти, без врахування значного масиву латентних злочинів, а по-друге - значна кількість осіб, що вчинили нехай і